

Д. В. Олексіч,
к. е. н., доцент кафедри теоретичної і прикладної економіки
ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”, м. Суми

СЦЕНАРІЇ ВЗАЄМОДІЇ КЛЮЧОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ СУБ'ЄКТІВ В УМОВАХ ДОСЯГНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

D. V. Oleksich,
Ph.D., Associate Professor of Theoretical and Applied Economics
SHEI “Ukrainian academy of banking of the National bank of Ukraine”, Sumy

SCRIPTS INTERACTION OF KEY ECONOMIC ACTORS IN TERMS OF ACHIEVING ECONOMIC GROWTH

У статті проаналізовано виняткову роль прогресу в досягненні економічного зростання, розглянуті аргументи на користь неминучості досягнення прогресу без використання позикових коштів. Розглянуто основні шляхи реалізації нововведень з метою досягнення економічного зростання. Розмежовані й описані ролі підприємця і кредитора в справі досягнення прогресивного росту. Сформовані п'ять основних сценаріїв реалізації інновацій з урахуванням очікуваних результатів для об'єкта впровадження, ролі кредиту в питанні отримання результату і взаємодії учасників процесу реалізації нововведень.

The article analyzes the exceptional role of progress in achieving economic growth, considered the arguments in favor of the inevitability of progress without the use of borrowed funds. The main ways of implementing innovations are considered in order to achieve economic growth. Delineated and described the role of the entrepreneur and the lender in the pursuit of progressive growth. Formed five major innovations implementation scenarios, taking into account the expected results for the project implementation, the role of credit in the issue of the result and interaction between the participants and the implementation of innovations.

Ключові слова: інновації, роль кредитування, позичковий відсоток, економічне зростання.

Keywords: innovation, the role of credit, loan interest, economic growth.

Постановка проблеми. Конкурентоспроможність української економіки сьогодні виправдано заслуговує критики, проте ця критика має бути конструктивною і не лише визначати основні проблемні місця, а й висвітлювати основні шляхи їх подолання. Очевидні проблеми, пов'язані із використанням застарілого обладнання, відставанням в сфері організації та управлінні виробничими процесами і неспроможністю випускати конкурентну високотехнологічну продукцію, потребують не лише негайного розв'язання, а вимагають революційного підходу, здатного забезпечити результат найближчим часом. Саме в цей час необхідно згадати слова великого бізнесмена Д. Траппа: "Погані часи створюють чудові можливості". І такою можливістю є нарощення інноваційного потенціалу країни та перетворення його на конкретний кінцевий продукт, створений в умовах вітчизняної економіки. І виходом із такого скрутного становища має стати дослідження ролі зовнішніх грошових коштів у справі досягнення сталого економічного зростання, адже саме кредитування створює можливості для переозброєння основних фондів, впровадження нових технологій на виробництві та завоювання нових ринків збуту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та практичні засади економічного зростання знайшли відображення в працях таких економістів-класиків як: А. Сміта, Д. Рікардо, Дж. Ст. Міля, Ж.-Б. Сея, Дж. М. Кейнса, Дж. Хікса тощо. Проте, проблема ролі кредитування в досягненні економічного зростання не вирішена остаточно і останнім часом нею займаються такі вчені як: І. Гуцал, О. Кириченко, В. Міщенко, О. Пересад, В. Базилевич, А. Федоренко, А. Гальчинський, А. Чухно.

Постановка завдання. Дослідження ролі кредиту в справі досягнення сталого економічного зростання та основних сценаріїв взаємодії підприємця та кредитора.

Виклад основного матеріалу. На думку американської письменниці Айн Ренд: "Кожна справа є філософським актом" [1, С.591]. Ця цитата говорить нам, що тільки збалансована співіснування складових економіки здатне привести до економічного зростання і розвитку. Таким чином, в стабільному збалансованому рості неможливо відокремити роль конкретного компонента, але їх взаємодії необхідно приділяти достатньо уваги. Це важливі складові прогресу і фінансового сектора.

Вирішальним фактором загального добробуту є прогрес, який неможливий без загального росту ресурсів, задіяних у виробничій сфері. Саме цей критерій є основою для визначення цивілізованого суспільства: "Яким би не був стан мистецтва, вміння та кмітливості застосовуваних при роботі даним народом, велика кількість або убогість річного постачання повинні залежати, при незмінності цього стану, від співвідношення між числом людей, зайнятих корисною працею, і числом осіб, які не займаються нею. Число робочих, які займаються корисною та продуктивною працею, як це буде з'ясовано в подальшому, залежить від кількості капіталу, що витрачається на те, щоб дати їм роботу, і від особливого способу його вживання." [10, С.29]. У той же час, єдиний спосіб привести ресурси у виробництво – це капітал, управління якими є єдиним надійним способом досягнення прогресу.

Зрозуміло, що справа залучення додаткових джерел фінансування досить складна, у зв'язку з їх обмеженням і високим попитом. Таким чином позбавити їх грошової ліквідності, в момент їх перетворення в капітал, можна тільки тоді, коли запропонована необхідна плата [2]. В той же час, на думку Хікса попит на гроші завжди є спекулятивним: "Попит на гроші сам по собі з необхідністю і завжди є в широкому сенсі слова спекулятивним. Не існує попиту на гроші заради них самих, існує тільки попит на гроші як на засіб здійснення покупок у майбутньому" [9, С.74]. Таким чином, виникає питання про раціональне використання наявних коштів з метою примноження капіталу. Це створює можливості для прирощення капіталу: "Так само, як вартість є симптомом нашої бідності, прибуток – симптом недосконалості" [9, С.32]. В даний час неминуча необхідність проведення реформ в економіці в цілях досягнення економічного зростання не викликає сумнівів.

За Шумпетером економічне зростання в основну доступне за рахунок впровадження нововведень, які можуть здійснюватися в п'яти основних напрямках:

- виробництво нового продукту;
- впровадження нових, принаймні, в цьому секторі, способів виробництва;
- відкриття нового ринку;
- отримання нового джерела сировини або напівфабрикатів;
- реорганізація, яка може привести до створення змови з метою тимчасового отримання монопольного положення на ринку [10].

Тим не менше, всі ці нововведення не можуть з'являтися в виробництві самі по собі без участі капіталу, який вже був вичерпаний у момент створення підприємства, тому необхідно проводити залучення додаткових джерел фінансування. Ще класики розуміли, що таке рішення може бути знайдено тільки через борговий капітал: "Мабуть, немає фабриканта, який би наскільки багатий не був, обмежував би свою справу тими розмірами, які допускають одні його власні кошти. У нього завжди знаходиться деяка частка цього текучого капіталу, яка зростає або зменшується відповідно до інтенсивності попиту на його товари. Коли збільшується попит на шовк і зменшується попит на сукно, сукнороб не переводить свого капіталу в шовкову промисловість, а розраховує частину своїх робітників і скорочує свій попит на позики у банкірів і грошових людей" [5, С.38]. Проте, на відміну від класиків Шумпетер не обмежує кредит роллю розширення масштабів виробництва: "Якщо б не процес розвитку, грошові суми, які в нормальних умовах необхідні для нормального ведення справ, просто лежали б без руху в кожному господарстві, коли в них не було б ніякої потреби." [10, С.100]. Жодних сумнівів, що основна відмінність в цих випадках розподілу капіталу пояснюється надійністю капіталовкладень, адже, як відомо, будь-який ризик має компенсуватися: "У новому підприємстві капітал обов'язково повинен приносити своєму власнику більше вигоди, інакше він не був би абстрагований від колишнього застосування" [5, С.92].

Таким чином, капітал з очевидною необхідністю стає товаром зі своїми законами ціноутворення: "Єдина причина, чому той чи інший вид капіталу дає можливість отримувати протягом терміну його служби дохід, що перевищує за своєю загальною величиною його первісну ціну пропозиції, полягає в тому, що він є рідкістю. Рідкісним же він залишається внаслідок конкуренції з боку відсотка на гроші. Якщо капітал стає менш рідкісним, зазначена вигода зменшиться, хоча капітал і не стане менш продуктивним, принаймні в технічному сенсі" [2, С.139]. У той же час, надмірна ціна може зупинити розвиток ринку, таким чином насправді зупинивши розвиток економічних процесів в економіці в цілому: "Високий відсоток шкодить торгівлі. Вигода від відсотків більше, ніж прибуток від торгівлі, і це спонукає багатьох купців кидати торгівлю і віддавати свій капітал під відсотки, а дрібніших купців розоряє" [3, С.157]. Д. Рікардо приходять до висновку, що рівноважне значення знаходиться в точці рівноваги норми прибутку і відсотків з припущенням про незначні

коливання: "Але хоча норма відсотка завжди регулюється в кінцевому рахунку нормою прибутку, вона схильна піддаватися тимчасовим коливанням ще й в силу інших причин" [5, С.103].

Повторюючи за Шумпетером, що "неможливо стати підприємцем, не ставши заздалегідь боржником" [10, С.99], ми повинні пам'ятати, що роль і характер взаємодії цих економічних агентів, нарешті необхідно визначити. Кредитор не завжди буде ганятися за прибутком, ризикуючи грошовими коштами: "Капіталіст, який шукає прибуткового застосування для своїх коштів, природно, буде приймати до уваги всі переваги одного заняття перед іншим. Тому він може поступитися частиною свого грошового прибутку заради вірності розміщення, надійності, легкості або з якою-небудь іншою дійсною чи уявною вигодою, якою одне заняття відрізняється від іншого" [5, 7 С.38]. І хоча, на перший погляд, така поведінка здається ірраціональною, тому що капіталіст свідомо упускає можливість отримати вигоду, він виграє набагато більше: "Ви будете мати все, якщо не будете переживати, кому дістануться нагороди за ваші заслуги." [8, С. 113]. Роль підприємця є більш ризикованою, але високий ступінь ризику виправдовується високою винагородою: "У цивілізованому суспільстві він безперервно потребує сприяння і співпраці безлічі людей, між тим, як протягом усього свого життя він ледь встигає набути дружбу кількох осіб. Майже у всіх видів тварин кожна особина, досягнувши зрілості, стає абсолютно незалежною і в своєму природному стані не потребує допомоги інших живих істот; між тим людина постійно потребує допомоги своїх ближніх, і марно очікувати лише на поміч від їх прихильності" [7, С.27]. Підприємець в цьому випадку є найбільш уразливим, тому що його виживання залежить від успіху інновацій та здатності протягом тривалого періоду підтримувати свою конкурентоспроможність.

Враховуючи можливості для інновацій і роль кредиту характер взаємодії бізнесмена з кредитором мінятиметься. Опишемо основні стратегії таких змін на основі аналізу впливу цих інновацій на виробничий процес. Основні стратегії будуть залежати від характеру інновацій, відповідно саме ці нововведення будуть визначати основні сценарії і прийняття рішень з боку всіх учасників. У той же час, ми не будемо розглядати похідні і змішані стратегії, так як їх варіативність дуже широка, а ключові моменти не будуть відрізнятися від основних стратегій.

Стратегія появи нового продукту буде мати позитивний вплив на розвиток виробництва, ефективно створюючи можливість для отримання монопольного становища на ринку, адже підприємець, за рахунок нового продукту, практично не відчуває конкуренцію з боку існуючих аналогів. У той же час, термін існування даної переваги буде безпосередньо визначати тривалість користування даними вигодами для підприємця. Впровадження нового продукту, звичайно, потребує відволікання факторів виробництва, що спричинить за собою додаткові витрати, пов'язані з їх участю і розрив у часі між залученням факторів виробництва та отримання результатів від їх використання. Крім того, поява нового продукту буде характеризуватися більш високою вартістю робочої сили, у зв'язку з необхідністю будівництва нового виробничого процесу і формування достатніх трудових навичок. Враховуючи все вище перелічене, ми бачимо наявність цілком обгрунтованої необхідності кредиту, який покриє витрати, пов'язані з відтоком факторів виробництва і вартістю покриття організації виробництва. Очікування власника щодо розміру майбутніх вигод будуть слугувати тим підґрунтям на базі якого він формуватиме рішення щодо співпраці з кредитором. Кредитор, з іншого боку, буде розглядати цю угоду як найбільш ризиковану, тому що не має аналогів і результати від її реалізації є дуже розпливчастими. У будь-якому разі, фактична реалізація існуючих можливостей матеріалізуються тільки якщо очікуваний прибуток буде набагато вище виплати за кредитними зобов'язаннями.

Зміна характеру виробництва дає результат у разі значного зниження витрат виробництва. В основному ця економія стає результатом заміни людської праці машинною і видалення непотрібних ланок організаційного ланцюга, в результаті чого вони або змінюються або зникають. Ця реорганізація призводить до більш високої продуктивності, що в свою чергу, створює можливість привернути більшу частку ринку за рахунок зниження витрат і, як наслідок, скорочення цін. Така реорганізація є абсолютно розумним і необхідним кроком, але процес її проведення є досить витратним, адже потрібно відволікати кошти від поточного виробництва, скорочуючи його поточні обсяги та втрачаючи вигоди майбутніх періодів. У будь-якому випадку, реорганізація вимагає значних інвестицій, результати яких є не настільки високими. Таким чином, підприємець не готовий нести значні витрати по кредиту. У той же час, і кредитор не вважає таке розміщення капіталу ризикованим. А отже, ціна угоди щодо залучення коштів для проведення реорганізації може бути досить невисокою, але буде практично повністю поглинати вигоди.

Відкриття нового ринку має багато спільного з перевагами впровадження нового продукту, але ця перевага має менше можливостей для тривалого збереження. Новий ринок пропонує можливості для збільшення продажів, і, як наслідок, виробництва, проте, в той же час вимагає залучення додаткових факторів виробництва або відволікання існуючих. Позика в цьому випадку цілком виправдана, а її ціна буде залежати від здатності не лише знайти та завоювати ринок, але й втримати його за рахунок раціонального проведення маркетингових комунікацій. Підприємець хоча й оцінює цю перевагу як здатну принести вигоду протягом тривалого періоду часу, але має чітко усвідомлювати, що таке можливе лише протягом короткострокової перспективи, що істотно знижує його готовність переплачувати. У той же час, кредитор оцінює угоду як більш ризиковану, у зв'язку з невизначеністю в нових ринкових умовах.

Підготовка нових видів сировини може значно вплинути на якість продукції, а також змінити асортимент продукції. В цьому випадку, істотних змін в результатах діяльності, а також у характері виробництва, можливо досягти, якщо тільки сировина не стає загальнодоступною, але це вдається досить рідко.

Тим не менш, в більшості випадків, присутність значних переваг від використання нових вхідних матеріалів досить часто переоцінена. Додаткове фінансування необхідне в даному випадку тільки для підтримки адекватного використання виробничих потужностей. Вигода підприємця, а також відсотки по кредиту, вважається незначною, і термін кредиту досить короткий.

Вигода від реорганізації ринкових відносин вважається короткостроковою, адже здобує монопольне положення не може тривати протягом тривалого періоду часу. Така ситуація обумовлена ненадійністю існуючих домовленостей не з позиції взаємовигоди, а більшою мірою пояснюється специфікою людського міркування, що наочно пояснюється «дилемою в'язня». Таке монопольне положення використовується сторонами для підготовки до цінової війни, результатом якої має стати завоювання тривалішої переваги. Підприємець в даному випадку розглядає кредит як можливість збільшення обсягів виробництва та нарощення потужностей для збору сил до початку цінової війни. Підприємець орієнтується на короткий характер появи результатів, адже тривалі дії здатні істотно виснажити ресурси всіх учасників, не створюючи жодних вигод.

Висновки. Таким чином, ми створили і описали основні сценарії взаємодії між підприємцем і кредитором в залежності від реалізації інновацій. Крім того, в цих базових сценаріях описується роль і значення кредиту, що дає більш повну картину про вплив кредиту на економічне зростання економіки в цілому.

Все це дає уявлення про механізм впливу фінансового сектора на економічне зростання через кредитування виробничої сфери. Роль кредиту та додаткового фінансування в справі досягнення сталого економічного зростання на сьогодні важко переоцінити, проте санація економіки абсолютно повністю неможлива без зовнішнього фінансування. У той же час, надлишкове наповнення грошових каналів здатне трансформувати позитивні наміри у цілком реальну руйнівну дію. Запропоновані нами базисні сценарії дають нам уявлення про взаємодію підприємця і кредитора, не порушуючи економічну рівновагу і створює можливість для економічного зростання, який є єдиним об'єктивним критерієм ефективності їх реалізації.

Список використаних джерел.

1. Ayn Rand *The Fountainhead*. – USA: Bobbs – Merrill Company, 1943. – 753 с.
2. Кейнс Дж.М. *Общая теория занятости, процента и денег* : пер. с англ./ Дж. М. Форд. – М. : Прогресс, 1978. – 494 с.
3. Локк Дж. *Сочинения в трех томах* / Дж. Локк. – Т. 3.– М.: Мысль, 1988.– 668 с.– (Филос. Наследие. Т.103).– С.135–406.
4. Макконнелл К.Р. *Экономика: Принципы, проблемы и политика* : пер. с англ/ К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю. – 14–е изд. – М. : ИНФРА–М, 2003. – XXXVI, 972 с.
5. Рикардо Д. *Начала политической экономии и налогового обложения*. Избранное / Д. Рикардо // *Антология экономической мысли* : ЭКСМО, 2007. – 960 с.
6. Сакс Дж.Д. *Макроэкономика. Глобальный подход* : пер. с англ./ Дж.Д. Сакс, Ф.Б. Ларрен. – М. : Дело, 1996. – 848 с.
7. Смит А. *Исследование о природе и причинах богатства народов* / А. Смит. – М : Директмедиа Паблишинг, 2008. – 677 с.
8. Сперанская Л. Н. *Учение о стоимости Б. Франклина* / Л. Сперанская. – *Всемирная история экономической мысли: в 6 томах* / Гл. ред. В. Н. Черковец. – М.: Мысль, 1987. – Т. I. От зарождения экономической мысли до первых теоретических систем политической жизни. – С. 439-441. – 606 с.
9. Хикс, Дж. Р. *Стоимость и капитал*: пер. с англ. / Дж. Р. Хикс. – М. : Прогресс : Универс, 1993. – 488 с.
10. Шумпетер Й. *Теория экономического развития* / Й. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982. – 401 с.

References.

1. Rand, A. (1943), *The Fountainhead*, Merrill Company, Bobbs, USA.
2. Keynes, J.M. (1978), *Obshaya teoriya zanjatosti, procenta i deneg* [General Theory of Employment, Interest and Money], Progress, Moscow, USSR.
3. Locke, J. (1988), *Sochineniya v treh tomah* [Works in three volumes], Thought, Moscow, USSR.
4. McConnell, C.R. and Brue, S.L. (2003), *Economics: principy, problemy i politika* [Economics: Principles, Problems and Policies], INFRA, Moscow, Russia.
5. Ricardo, D. (2007), *Nachala politicheskoy ekonomiy i nalogovogo oblojeniya* [Principles of Political Economy and Taxation], EKSMO, Moscow, Russia.
6. Sachs, J. and Larry, F. (1996), *Macroeconomica. Globalniy podhod* [Macroeconomics. Global approach lane], Delo, Moscow, Russia.
7. Smith, A. (2008), *Issledovanie o prirode i prichinah bogtstva narodov* [An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations], Directmedia Publishing, Moscow, Russia.
8. Speranskaya, L. N. (1987), *Uchenie o stoimosti Benjamina Franklina* [Doctrine of the cost of Benjamin Franklin], Mysl', Moscow, USSR.
9. Hicks, J. R. (1993), *Stoimost' i kapital* [Value and Capital], Progress, Moscow, Russia.
10. Schumpeter, J. (1982), *Teoria ekonomicheskogo razvitiya* [The Theory of Economic Development], Progress, Moscow, USSR.